

درآمدی بر یک نظریه نو

سید علی سیدی فرد

با مقدمه استاد محمد حسین ملک زاده

سرشناسه: سیدی فرد، سیدعلی، ۱۳۶۹ -

عنوان و نام پدیدآور: هستی‌شناسی اجتماعی: درآمدی بر یک نظریه نو/ سیدعلی سیدی فرد؛ با
مقدمه محمدحسین ملک‌زاده؛ به اهتمام گروه مبانی علوم اجتماعی معاونت
علمی مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع).

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، بسیج دانشجویی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۱۸۴ ص: ۱۴/۵ * ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۵۰-۳۴۰۳

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۹۵۵/س HM۵۸۵

رده‌بندی دیویی: ۳۰۱/۰۱

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۲۳۷۹۱۰

هستی‌شناسی اجتماعی

درآمدی بر یک نظریه نو

تألیف: روزنده سیدعلی سیدی فرد

به اهتمام: گروه مبانی علوم اجتماعی معاونت علمی

مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)

ناظر علمی: مهدی بن نژاد

معاون علمی مرکز تحقیقات بسیج: انوشیروان امام صادق (ع)

ناشر: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق (ع)

موضوع: علوم اجتماعی

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

آدرس: تهران خیابان انقلاب - بین فلسطین جنوبی و وصال - پلاک ۱۸ -

واحد ۱/۲ - انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق (ع)

همراه: ۰۹۱۰۹۸۰۵۰۵۵

تلفن: ۶۶۴۸۶۱۲۰

۶۶۴۸۵۸۵۰

sadid.basijisu.com

rc.basijisu.com

sadidisu@gmail.com

فهرست

مقدمهٔ اشرا

مقدمه استاد: محمد حسین ملک‌زاده | ۱۳

مقدمهٔ نویسندگان

فصل اول: مبادی بحث ۲۱

۱. بیان مسئله | ۲۳

۲. روش پژوهش | ۲۷

۳. معرفی برخی مفاهیم اساسی | ۳۲

۱-۳. کل‌گرایی تبیینی و کل‌گرایی هستی‌شناختی | ۲

۲-۳. فردگرایی تبیینی، هستی‌شناختی و اعدادی | ۳۳

فصل دوم: مسئلهٔ هستی‌شناسی اجتماعی در جهان

اسلام | ۳۵

مقدمه | ۳۷

۱. خواجه نصیرالدین طوسی | ۳۸

۲. علامه طباطبائی | ۴۴

۱-۲. توضیح ادعا | ۴۵

۲-۲. استدلال | ۴۶

۱-۲-۲. شواهد تجربی | ۴۶

۲-۲-۲. شواهد قرآنی| ۴۷

۳. شهید مطهری و بسط نظریه علامه طباطبائی| ۴۸

۱-۳. توضیح ادعا| ۴۸

۲-۳. سازگاری میان اصالت جامعه و اصالت فرد| ۵۱

۱-۲-۳. راهکار اول: اصل فطرت| ۵۱

۲-۲-۳. راهکار دوم: اصل رابطه مستقیم میان درجه پیچیدگی یک مرکب

و استقلال اجزاء ضمن آن| ۵۳

۴. استاد جوادی آملی| ۵۶

۱-۴. توضیح ادعا| ۵۶

۲-۴. استدلال| ۵۸

۵. تألیف جدید از واقعیت داشتن جامعه| ۵۹

۱-۵. استدلال| ۵۹

۲-۵. نقد و ررس استدلال| ۶۲

۱-۲-۵. نقد تقریر اول؛ عدم قیام صدور ادراکات به نفس| ۶۲

اشکال اول: عدم تبیین ویژگی عمومیت فرهنگ| ۶۳

اشکال دوم: عدم تبیین تمایز بخشی فرهنگ| ۶۵

اشکال سوم: عدم امکان ارزش‌آوری میان فرهنگ‌ها| ۶۶

۲-۲-۵. نقد تفسیر دوم: قیام صدور ادراکات به نفس| ۶۷

۳-۲-۵. جمع‌بندی نقدها| ۶۷

۶. شهید محمد باقر صدر| ۶۹

مقدمه| ۶۹

۱-۶. توضیح ادعا| ۷۰

۲-۶. استدلال| ۷۰

۷. استاد مصباح یزدی| ۷۲

۱-۷. نقد استدلال‌های عقلی طرفداران کل‌گرایی هستی‌شناختی| ۷۳

۱-۱-۷. استدلال اول: وحدت دانش‌ها و گرایش‌های افراد در یک اجتماع

انسانی| ۷۳

۱-۲-۷. استدلال دوم: عدم آگاهی نسبت به امور اجتماعی| ۷۴

۱-۳-۷. استدلال سوم: الزام‌آوری امور اجتماعی| ۷۵

- ۱-۷. استدلال چهارم؛ مقاومت‌پذیری امور اجتماعی | ۷۵
۲. نقد استدلال‌های قرآنی طرفداران کل‌گرایی هستی‌شناختی | ۷۵

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مطالب فصل | ۷۷

فصل سوم: مسئله هستی‌شناسی اجتماعی در جهان

غور | ۷۹

۱. عصر روشنگری و ظهور امر اجتماعی | ۸۱
۲. نظریه پردازان اجتماعی کلاسیک | ۸۳
- ۱-۲. د. کیم، مفهوم واقعیت اجتماعی | ۸۳
- ۲-۲. کارل مارکس، مسئله زیربنای | ۸۶
- ۳-۲. گئورگ زیمل، فرهنگ، مینی | ۸۸
- ۴-۲. ماکس وبر و کنش اجتماعی | ۹۱
۳. نظریه پردازان اجتماعی معاصر | ۹۱
- ۱-۳. پدیدارشناسی اجتماعی | ۹۲
- ۲-۳. کنش متقابل نمادین و مفهوم د. جری تعمیم یافته | ۹۵
- ۳-۳. کارکردگرایی | ۹۹
- ۴-۳. ساختارگرایی | ۱۰۱
- ۱-۳-۴. جریان متأثر از دورکیم | ۱۰۱
- ۲-۳-۴. جریان متأثر از زبان‌شناسی سوسور | ۱۰۲
- ۵-۳. پیر بوردیو و مفهوم عادت‌واره | ۱۰۸
- ۶-۳. آنتونی گیدنز و نظریه ساخت‌یابی | ۱۱۲
۴. پیشرفت‌های نظری اخیر در حوزه فلسفه تحلیلی | ۱۱۵
- ۱-۴. مفاهیم «ابتناء» و «تقلیل» در متافیزیک بین سطحی | ۱۱۵
- ۱-۴. مفهوم ابتناء | ۱۱۵
- ۲-۱-۴. رابطه تقلیل | ۱۱۷
- ۲-۴. تایلر برج و توسعه نظریه برون‌گرایی در ناحیه محتوای ذهنی | ۱۱۹
- ۱-۲-۴. برون‌گرایی در ناحیه محتوای ذهنی | ۱۱۹
- ۲-۲-۴. آزمایش فکری تایلر برج | ۱۲۳
- ۳-۲-۴. لوازم دیدگاه برج در حوزه هستی‌شناسی اجتماعی | ۱۲۴

- ۳-۴. جان سرل و آینده واقعیت‌های نهادی|۱۲۵
- ۳-۴. ۱. ذهن و حالات التفاتی پیش‌زبانی|۱۲۶
- ۳-۴. ۲. پیدایش زبان|۱۲۹
- ۳-۴. ۳. واقعیت‌های نهادی|۱۳۰
- ۳-۴. ۴. قواعد قوام‌بخش، توان‌های بایایی و کارکردهای وضعی|۱۳۳
- ۳-۴. ۵. خلاصه نظریه سرل|۱۳۵
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مطالب فصل|۱۳۶

فصل چهارم: نظریه مختار|۱۴۱

- مقدمه|۱۴۲
۱. عناوین بین‌الذهانی و گزاره‌های هنجاری|۱۴۳
۲. (مینس) بود، شناوین و تمثیل شباهت خانوادگی|۱۴۵
۳. قانون سرل و پیدایش|۱۴۱
۴. تقارن شدید و امر اجتماعی|۱۸۰
۵. مسئله سطوح دلالت و امر اجتماعی|۱۵۲
- ۱-۵. دلالت تصویری یا دلالت لغوی|۱۴۲
- ۲-۵. دلالت تصدیقیه اولی یا اراده اشتغال|۱۵۳
- ۳-۵. دلالت تصدیقیه ثانیه یا اراده جذب|۱۵۴
۶. امور اجتماعی و اراده جدیه|۱۵۶
۷. لایه‌های الزام در امور اجتماعی|۱۵۹
- ۱-۷. الزام دلالت‌شناختی|۱۵۹
- ۲-۷. الزام روان‌شناختی|۱۵۹
۸. شکنندگی الزام‌های اجتماعی|۱۶۱
۹. اقامه استدلال در دفاع از نظریه مختار|۱۶۳
- ۱-۹. تبیین شواهد اقامه شده از سوی کل‌گرایان|۱۶۳
- ۱-۹. ۱. استقلال هستی‌شناختی امور اجتماعی نسبت به افراد|۱۶۳
- ۱-۹. ۲. الزام‌آوری امور اجتماعی|۱۶۴
- ۱-۹. ۳. استدلال بر مبنای مقاومت‌پذیری امور اجتماعی|۱۶۵

- ۹-۲. وجه بهتر بودن تبیین ارائه شده نسبت به تبیین کل‌گرایان | ۱۶۶
 ۹-۳. وجه بهترین بودن تبیین فردگرایانه حاضر، نسبت به نظریات فردگرایانه دیگر | ۱۶۷

۱۰. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری | ۱۶۸

۱۱. پاسخ به برخی انتقادات محتمل | ۱۷۰

۱۱-۱. تفاوت نظریه تقارن شدید با نظریه شرطی شدن | ۱۷۰

۱۱-۲. پرسش در باب اجزاء تشکیل‌دهنده امر اجتماعی | ۱۷۲

۱۱-۳. تفاوت نظریه تقارن شدید و نظریه اعتباریات | ۱۷۴

کتاب‌نامه | ۱۷۷

مقدمه ناشر

حل مشکلات و مسائل اجتماعی، مسبوق به شناخت درست این مسائل است. راهکارهایی که مبتنی بر شناخت صحیحی از مسائل اجتماعی نباشند، نه تنها در حل این مسائل شمره آمد نیستند، بلکه گاهی وضعیت را پیچیده‌تر و حادث‌تر می‌کنند. همچنین به دلیل پیچیدگی بسیار جوامع کنونی، از جمله جامعه خود ما، شناخت اجتماعی نیز به امری پیچیده و دشوار بدل شده است. به همین دلیل، در مواجهه با مسائل اجتماعی نمی‌توان به رتکازات شخصی و یا چند تجربه محدود اکتفاء کرد و براساس آن‌ها به ارائه راهکار پرداخت. در چنین وضعیتی، استفاده از یک روش‌شناسی دقیق و منسجم ضروری می‌یابد تا در مقام شناخت وضعیت اجتماعی، راهنمای پژوهش‌گر باشد. اما مشکل به همین جا ختم نمی‌شود؛ چرا که دیدگاه‌های مختلف روش‌شناختی مبتنی بر چارچوب‌های نظری متفاوتی هستند. این مسئله به وضوح در تفاوت روش‌های کیفی و کمی مابل مشاهده است. هرچند برخی به تفکیک روش‌های کیفی از روش‌های کمی نگاهی صرفاً ملامت‌گرایانه دارند، اما با نگاه دقیق‌تری می‌توان دریافت که مبانی نظری موجود در پس این روش‌ها از دیدگاه‌های روش‌شناختی متفاوت‌اند.

یکی از مبانی نظری اصلی و اساسی نهفته در پس دیدگاه‌های روش‌شناختی، موضع آن‌ها در قبال مسئله هستی‌شناختی «امراجماعی» است. اگر علوم اجتماعی معطوف به شناخت امراجماعی هستند، ضروری است که تکلیف خود را در باب ماهیت موضوع پژوهش خود روشن کنند. تلقی دانشمندان از موضوع پژوهش خود در نحوه شناخت آن‌ها نسبت به آن اثرگذار است. به همین دلیل، بحث از هستی‌شناسی اجتماعی را نباید بحثی منقطع از واقعیت‌های علوم اجتماعی دانست؛ بلکه به

عکس، چنین بحثی لوازم گسترده‌ای در حوزه شناخت اجتماعی و به طور خاص‌تر در روش‌شناسی مورد قبول یک پژوهش‌گر دارد.

کتاب پیش‌رو که توسط نویسنده محترم آقای سید علی سیدی‌فرد به رشته تحریر درآمده، کوششی در جهت بررسی مسئله هستی‌شناسی اجتماعی است. این کتاب پس از شرح و توضیح مفاهیم اصلی، ابتدا به شرح و توضیح دیدگاه‌ها و آراء اندیشمندان مسلمان در این حوزه می‌پردازد؛ سپس برخی از دیدگاه‌های اصلی و محوری در جهان غرب را بررسی می‌کند و سرانجام می‌کوشد پاسخی ایجابی در رابطه با مسئله هستی‌شناسی اجتماعی ارائه کند.

این پژوهش از آثار مکتوب معاونت علمی مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع) می‌باشد و به نوبه خود گوشه‌ای از فعالیت‌های این مرکز را در راستای تحقق علوم انسانی منعکس می‌سازد. این مرکز در تلاش است با انتشار آثار متناسب با مخاطبان حوزه‌ی و دانشجویان در حوزه مباحث علوم انسانی، علوم اجتماعی و فرهنگی اعم از نظری و کاربردی گامی در راستای اعتلای اندیشه ناب اسلامی بردارد. این راستا از دیدگاه‌های مخاطبان ارجمند درباره این اثر و نیز پیشنهادها سازنده آنان درباره موضوعات یاد شده به گرمی استقبال می‌نماید. امید می‌رود که پژوهش حاضر، در کنار سایر پژوهش‌های مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)، به بهبود وضعیت علمی کشور کمک نماید.

در پایان لازم است ضمن تشکر از نویسندگان، احتیاج بابت نگارش این اثر با ارزش، از همسران معاونت علمی این مرکز تحقیقاتی به واسطه «علوم انسانی اسلامی، از اندیشه تازندگی»، و با تلاشی مجدانه، سعی در غنی‌سازی این شمار دارند، صمیمانه قدردانی و تشکر نماییم.

والحمد لله أولاً و آخراً

معاونت علمی

مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)

مقدمه استاد محمد حسین ملک زاده

بسم الله الرحمن الرحيم وإياه نستعين
الحمد لله الذي علم بالقلم، علم الإنسان ما لم يعلم
والصلاة والسلام على دال الأئمة على الخير والرشاد وهو النبي الأكرم
وسلم بن عبد الله، الهداة إلى الطريق الأقوم

از خدا که پنهان نیست از شما چه پنهان، به شدت درگیر درس و بحث، بلکه مستغرق در اشتغالات علمی بودم به نور چشم عزیزم، دانش ور خوش قریحه، جناب آقای سید علی سیدی فرد که در نهان خویش بهاری برای شکفتن دارد، اثر خامه خود با نام «هستی شناسی اجتماعی» را در اختیارم نهاد تا به فرض مُحال! در صورت یافتن مجال، توزقی کنم. البته در جلسه ای اختتام و توضیحاتی را نیز به صورت شفاهی برایم بیان کرد و تا حدودی فضای اثر را برایم شفاف نمود.

اما این بنده کوچک خدانه تنها به توزق و تصفحی از سرقتن و نه نقد بسنده نکرد بلکه با کمال میل و رغبت و با اشتیاق فراوان، زمان شایسته ای را برای مطالعه این کتاب در نظر گرفته، برگ برگ آن را با تأمل خواندم و حقیقتاً حظ وافری بردم. چرا محظوظ نگردم، حال آن که می بینم پژوهنده ای در عنقوان جوانی، این چنین استوار، پای در میدان یکی از جدی ترین بحث های علمی گزاریده، به خوبی آن را شکافته و بررسیده است.

بدون تردید این امر، گذشته از ارزش و اهمیت ذاتی، می تواند به شکل عام، هر چه بیشتر مشعل امید به آتیه ای تابناک برای میهن اسلامی و وطن توحیدی مان در

ساحت نظریه‌پردازی و تولید علم را در دل و جان انسان شعله‌ور سازد، و به شکل خاص، نویدبخش آفرینش آثاری بزرگ و شکوهمند به وسیله نویسنده کتاب پیش رویتان در آینده‌ای نه چندان دور باشد؛ *إن شاء الله تعالی*.

از جمله نکات در خور اشارت در این اثر، نقد متین و قابل اعتنایی است که نسبت به دیدگاه تازه یکی از نویسندگان کنونی در زمینه «اثبات واقعیت داشتن جامعه با تکیه بر تعدادی از اصول فلسفی در حکمت متعالیه و از جمله اصل اتحاد علم و عالم و معلوم و نیز اصل سعی بودن کلی» ارائه می‌گردد.

همچنین بررسی و نقد آراء و ادله کل‌گرایان ماضی و معاصر و سیری اجمالی و احیاناً انتقادی در اندیشه و انتظار بنیادگزاران مستقیم علم جامعه‌شناسی و نظریه‌پردازی اجتماعی کلاسیک و شماری دیگر از ثوری‌پردازان اجتماعی در مغرب‌زمین، دانش‌دانی که به بحث از هستی‌شناسی اجتماعی پرداخته‌اند، بخش‌های دیگری از نوشته حاضر را به خود اختصاص می‌دهد.

یکی دیگر از نکات مثبت و جبهه تمجید در این کتاب آن است که این اثر به عکس برخی از نوشته‌ها در مملکت تخریب می‌کنند تا تأسیس، نقد و نفی نظرگاه‌های رقیب، جنبه ایجابی و تأسیسی اش را تفنید و یا حتی تضعیف نکرده و تحت الشعاع قرار نداده است.

افزون بر این، حتی نقد مدعیات و استدلال‌های کل‌گرایان سبب نمی‌شود که نویسنده صرفاً به رأی و گفته یکی از فردگرایان و یا تالیفات و اقوال و دیدگاه‌های تعدادی از اعلام و فحولشان دل خوش داشته، اکتفا نماید، بلکه به‌شمار محترم پا را از این فراتر نهاده، با خلاقیتی تحسین‌برانگیز به نظریه‌پردازی در این بهانه می‌پردازد و نظریه خاص خویش را با تبیینی مناسب بنامی نه‌د.

البته روشن است که این نظریه در بن‌مایه با وام‌گیری از نظریه «قرن‌اکید» سامان یافته است؛ اما اگر طرح و تنقیح نظریه قرن‌اکید در بحث وضع از مباحث الفاظ دانش سترگ اصول الفقه یکی از نوآوری‌های چشمگیر نابغه کم‌مانند جهان اسلام، اندیشمند شهید آیت‌الله سید محمد باقر صدر است، بدون تردید بهره‌گیری از این

نظریه در بحث فلسفی - اجتماعی حاضر که مبتنی بر فهم دقیق و حتی هضم نظریه مذکور و سپس تعمیم کاربرد، کارکرد و افاده آن در عرصه های علمی دیگر است نیز خود یک اقدام نوآورانه و جسورانه در قلمرو نظریه پردازی علمی به شمار می آید.

گرچه اینجانب پژوهش حاضر را به غایت ستودنی می دانم و بر این باورم که تولید چنین آثاری و حتی جسارت در پرداختن به بحثی این گونه که به هدف افق نمای در سپهر دانش به سامان می رسند از ارزش بسیار والا و حتی فراتر از وصف و تقدیری برخوردارند اما به هیچ روی، انجام این پژوهش و تألیف این کتاب را برای پژوهشگر محترم و سایر پژوهشگران و دانشوران علاقمند به این مبحث، پایان راه نمی بینم چرا که بی شک و بی هیچ مبالغه، این بحث هنوز ابعاد بیشتری برای کاوش و نظریه های افزون تری برای درخشش و بالیدن دارد، کما این که چه بسا پاره ای از پی آورد ها و پدیده های روش شناختی این نظریه در جهت شناخت و تحلیل پدیده های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... و ... نیز معرفت یابی نسبت به جوامع گوناگون باشد، به تحدید و توضیح دقیق تر و گسترده تری نیازمند باشد.

در پایان از خداوند بزرگ و متان برای همگان، به ویژه نویسندگان گرامی توفیقات روزافزون در مسیر پاسداشت حق و حقیقت و خدمت به دانش و دانشیان را مسألت می نمایم.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

کمترین دعاگویان

محمد حسین ملک زاده